

ség e genijében. Wells pedáns, költőietlen, laposan pragmatikus, színvak; egy iskolamester Voltaire.

A tanítót néha (sajnos, ritkán) háttérbe szorítja az író Wells és ilyenkor kiténik, hogy groteszk humorával jól ért szórakoztató történetek bonyolításához és az embereket is egészen jól tudja megfigyelni, ha nem akarja felvilágosítani őket. Előttém fekvő regényében érettebben, határozottabban érvényesül ez a szándéktalan írói szándék. Egy, magát a világ urának képzelő szegény bolond viszontagságai körül érdekesen rajzol meg néhány mai intellektuel ifjút hangos tehetetlenségükben, köztük a legjobb Krisztina Albertát, felvilágosodott és mégis naiv lelkével, szavakbafuló, meddő életével, csenevész érzelmeivel. Az egész munkában kissé rezignált, erősebben ironikus hang az uralkodó, mintha egy tapasztalt ember tartana szemlét éretlen gondolatok felett. A furcsa csak az, hogy ezek az éretlen gondolatok Wells saját, mai napig is áhitattal vallott eszményei.

*

A francia irodalomnak a nagy forradalom óta van egy különleges iránya: a tradicionalizmus. Egy évszázad viharzó eseményei, világnézetváltozásai, stílusalakulásai között zavartalanul és türelmetlenül húzódik ez a gondolat napjainkig, nemzedékről-nemzedékre megtalálja a maga kiváló képviselőit és saját sorsán igazolja legjobban a folytonosság jelentőségét. Néhány tisztán csengő alaphang, a család, vallás, föld, hagyományok kultusza hangzik elő a mindig változó és mégis egy megnyilatkozásokból. A követői nem rettennek vissza, hogy elődjüket ismételjék; tudják, hogy hatalmasak az olyan eszmék, amelyek elbírájk az ismétlések teherpróbáját. És a gondolat, amit annyi egymás nyomába lépő generáció tart magasba, elszigeteltségében félelmeteserejű, anakronizmusávalegyedül szükséges modern, elvontságában a legtisztább művészi hatások kútfeje. Kezdetől fogva elméleti teremtoereje mellett, mely új történelmi, politikai, társadalomtudományi szempontokat formált, megvolt benne az artisztikus energia is és ez az idők folyamán csak fokozódott. Balzac regényeiben, Bonald elméleti munkáiban még nyersen, idegesen, egy diadalmas ifjú koráramlat elleni harcától ziláltan jelentek meg a tradicionalista elvek, hogy Bourget,

Maurras műveiben tökéletesen felépített rendszereké, műalkotásokká nőjenek. Harci készségükből mit sem veszítettek; csupán, mert ma a meggyőződés intellektuális hangulatát átszövi és megerősíti az író fájdalmas nosztalgijára irántuk, formailag és hatásukban is művésziivé váltak.

Érzelmi tradicionalizmus szóval meg Boylesve regényeiben. Őt nem az elvek, de az elvekhez ragaszkodók sorsa érdekli; embereké, akiknek ösztönei, érzelmei, tettei egy nagy kötelességtudatban, eszmény előtt meghódolásban gyökereznek. Nem a kimagasló intellektusok belső küzdelmé, mint Bourget, nem is egyes osztályok öntudatlan hagyományhordozását (Marcel Proust arisztokratái) figyeli meg, hanem a kisvárosok kis emberei között keresi meg a hőstét. Itt találni még makacs erőfeszítést nemes rögeszmék megvalósítására, konok célratörést, amely különöse, mániakussá tesz valakit a világ szemében és amelynek kinevetetés, meg nem értés vagy üldözés a jutalma. Hagyományoknak élni és makacsnak lenni egyet jelent következőményében, a szenvedésben is. Cloque kisasszony feláldozta önmaga nyugalmat, húga boldogságát, hogy teljesíteni lássa álmát és hatalmas bazilika emelkedjék városában, Toursban. Minden hiába; a közömbös hívők, a megalkuvók, a republikánus üzletemberek győzedelmeskednek, csúf, kicsiny, modern templom győtri meg Cloque kisasszony halálrafaradt lelkét.

A kisvárosi élet Boylesve-nél nem oly önzéstől eleven, mint Balzacnál, nem sivárny nyomasztó, mint Flaubert leírásában; csenedesebb, minden tragédiái ellenére derültebb, hangulatos és megszépült, mint mosolygó öregasszonyi arc. Az emberek nem jók, nem rosszak, inkább állhatatlanok és óvatosak. Az egy-két fanatikus rajongása elvész az apró mániák és apró érdekek tömegében. Senkik nem okolhatunk a bajokért, legfeljebb az örök emberi természetet és a könyörtelenül haladó időt.

Halász Gábor.

G. Le Bon: Új idők pszichológiája. Révai-kiadás. Fordította és bevezette: Dr. Strém Géza.

Le Bon könyvének alapgondolata szerint a háborút nem Franciaország nyerte meg, hanem Anglia. Legalább is a háború óta angol hegemonia nehezedik Európára. A könyv célja annak a módnak a megkeresése, amely Fran-

ciaországot felszabadítja ez alól a nyomás alól.

E módszer keresése közben Le Bon felhasználja a francia szociológia tanításait és a saját tudományos munkásságának eredményeit. Durkheim tanítása szerint a társadalmat morális erők vezetik, Le Bon ehhez hozzáteszi, hogy a társadalmakat vezető meggyőződések forrása mindig valamilyen misztikus, észokokkal nem igazolható hit. Régebben a vallások voltak ilyen morális meggyőződések, ma a különböző politikai nézetek, mint az egyes nézetek imperializmusa és a szocializmus.

Le Bon szerint a francia nép azért maradt alul az angolokkal szemben, mert a francia népet irányító morális tényezők nem feleltek meg az új idők pszichológiájának. A modern kor alapelve az egyéni kezdeményezés, a latin népek lelkialkata azonban az abszolút monarchizmus alatt formálódott meg, ezért a nép megszokta, hogy a kezdeményezést az államtól várja. Az egyéni kezdeményezésben bátor és tettekész angol-szászok ezért szerették meg maguknak a hegemoniát.

A probléma tehát abban áll, hogy a francia nép pszichológiája nem egyezik modern életével. Ha a francia nép élni akar, vagy a pszichológiáját kell átalakítani, vagy a modern szellemet. Le Bon az elsőt választja, ezért különösen az egyetemi oktatást akarja megváltoztatni: az eddigi túlzásba vitt értelmi nevelés helyett az erkölcsit, a jellemképzést hangsúlyozza.

Az elég pontos és gördülékeny fordítás Strém Géza munkája. Ugyancsak Strém Géza írta a több tekintetben különös bevezetést. Nehéz megérteni, hogy Le Bon nacionalista és a morális erőket hangsúlyozó könyve elé miért kellett pacifista és a történelmi materializmus eszmemenetét követő bevezetést írni. Az meg épen megoldhatatlan problémának tűnik föl a jóhiszemű olvasó előtt, hogy miért kellett ezt a pacifista bevezetést Le Bon felfogásával megegyezőnek feltüntetni.

Különös véleményt kelt az emberben, amit a bevezető a 19. oldalon mond. Eszerint «el kell pusztulnunk», ha fel nem emelkedünk «egy békésebb, jobb társadalomba»; a 39. oldalon pedig Le Bon «egy légiopacifistáról» beszélve, így folytatja ezt a gondolatot: «Ha még mindig meghallgatást találnának (a pacifisták), kétségbe kellene esnünk a jövő felett és bele kel-

lene nyugodnunk egy reménytelen elkorcsosulásba».

Kétségesnek kell mondanunk Strémnek azt az állítását is, hogy Le Bon «Franciaország legkiválóbb élő szociológusa» (1. l.). Felelte, hogy Lévy-Bruhl, Fauconnet és Bouglé is élnek még, akik franciák is, meg szociológusok is?

Fábián István.

Ballai Károly: Magyar koresmák és fogadók a XIII—XVIII. században. Bpest, 1927. VII. 144. l. Figyelemre méltóan emeli ki a könyv a jelentős szerepet, melyet a bor- és sörárusítás vitt régebben a magyar városok háztartásában, valamint azt az előkelő szerepet is, mely a vendéglősöknek a töröktől felszabadult Buda és Pest közigazgatásában és vezetésében jutott. Elég bő irodalmat használ, ha nem is ad új kutatáson alapuló eredményeket. Élvezhető összefoglalása ez irodalomnak azonban nem sikerült; a nyers anyaggal nem tud megbirkózni, szempontjait nem ér rá következetesen kifejteni. Előadása sok helyütt pongyola, zavaros. Szakavatott kezek többet és jobbat tudtak volna az eddig ismert anyagból is előteremteni, ha újabb kutatásokra nem is lett volna időjük. A szerző láthatólag járatlan a történetírás terén. A munka érdemes pártfogói, több fővárosi szállodatulajdonos, több eredményét látták volna áldozatkészségüknek, ha megfelelő szakembert kerestek volna fel megbízásukkal. —jn—

Lelkes Nándor József: A multak avarján. Tóth Sándor rajzaival. Az Apostol nyomda kiadása. Budapest, 1927. Folytathatnánk a Buda Halálával. Én ez avart jártam, tündöved megálltam, Egy régi levélen ezt írva találtam. Mert Lelkes könyve rövid, hangulatos elbeszélések, rajzok gyűjteménye, amelyekben mind a multak emléke borong. Ez ad nekik valami sajátosság báját, mert különben egyszerű, mindennapi történetek, melyeket mintha másutt már olvastunk volna. Legszívesebben a kuruc korban mulat: Bercsényi, Ocskai alakja ötlik fel egy-egy régi várban, ősi kúrián időztek. Ezeket a levendulaillatú, ódon felvidéki épületeket különösen kedveli: minden zűgük, minden bútoradarabjuk tud számára valamit mondani. Lelkes szívből szereti a multat s érzi a hagyomány erejét és fontosságát. Nem arra törekszik, hogy le-